

IV республикатаабы “Чөмчүүк саас түһүлгэтэ – олонхо тойуга”

оскуола иннинээҕи саастаах оҕолорго
олонхону толоруу кэтэхтэн күрэбин боротокуола

Муус устар 30 күнэ, 2022 с.

Быйылгы республикатаабы олонхобут күрэбэ Россияҕа норуоттар култуурунай нэһилиэстибэлэрин сылыгар сөп түбэстэ. Бу сыл уратыта – норуот үгэстэрин, култууратын кэнчээри ыччакка тиэрдии буолар. Саха фольклорун мунгуу чыпчаала олонхо нематериальной култуура нэһилиэстибэтинэн буолар. Олонхону кэлэр көлүөнэбэ тириэрдии уонна этнокултуурунай уратыбытын харыстааһын – биһиги сүрүн сорукупт. Үгэс – бу билинни кэмнэ сайдыы, онтон сайдыыбыт үтүө үгэскэ кубулуйуохтаах.

Сыала: Оскуола иннинээҕи саастаах оҕо норуот тылынан уус-уран айымньытын чугастык ылынарын ситиһии. Төрөөбүт төрүт тыл сүөгэйн-сүмэтин оҕо оҕо инэри.

Соруктара:

- Куолаан (бөлөбүнэн) олонхону толоруу сатабылын тарҕатыы, уһуяан олонхонон үлэтин киэн эйгэбэ таһаарыы;

- оҕо кыра сааһыттан олонхону көрөөччү иннигэр толорор дьобурун сайыннарыы;

- олонхону толорор сатабылы, оонньоон көрдөрөр ньымалары сайыннарыы;

- олонхону истээччи ахсаанын элбэтии, сатаан истэр сатабылы уһугуннарыы;

- олонхо уус – уран тылын-өһүн, педагогикатын тула уһуяаччылары түмүү.

Ытыллар көрүгүнэрэ: «Уран тыл умсулҕана» - олобурбут ньыманан бөлөбүнэн толоруу; «Олонхо олобо» - театризованнай туруоруу.

Күрэххэ кыттыы усулуобуйата:

1. Күрэххэ бөлөбүнэн толорооччулар кытталлар (бөлөх 3 оҕоттон үөһэ ахсааннаах буолар).
2. Олонхону олобурбут ньыманан толоруу уонна театризованнай туруоруу тус-туспа сыаналанар.
3. Салайааччы оҕо оҕо сөптөөх олонхону талан, оҕо көрөрүгэр, сааһыгар сөп түбэһиннэриэхтээх. Бэйэ айбыт олонхотун туруоруу көнүллэнэр;
4. Театризованнай туруорууга оруолга сөптөөх танас-сап, тыас–уус, декорация сыаналанар;
5. Оонньоон көрдөрүү, бөлөбүнэн толоруу 10-15 мүн. уһуо суохтаах.

Дьүүлүүр сүбэ:

1. Борисов Юрий Петрович –филологической наука кандидата, Хотугулуу – Илинни норуоттар тылларын уонна култуураларын институтун аспирана, М.К. Аммосов аатынан ХИФУ Олонхо научнай-чинчийэр институтун “Олонхо уонна билинни кэм” сиектэрин салайааччыта, Республикаабы “ыччат олонхоһут” общественнэй түмсүү Президентэ.
2. Кочаткин Василий Васильевич – Амма улууһун култуураҕа салалтатын фольклорга сүрүннүүр специалиһа.
3. Захарова Алена Семеновна – уһуяан сэбиэдиссэйэ, үрдүк үөрэхтээх педагог-филолог;
4. Тихонова Лена Аркадьевна – сүрүннүүр иитээччи, уһуяан олонхо оҕо бырайыагы ааптара.

Ырытыы: Күрэххэ барыта 9 улуустан улуустан, Дьокуускай куораттан, 1 куорат таһынааҕы уһуяантан кытыннылар. Уопсайа 27 уһуяантан 29 үлэ киирдэ, онтон «Уран тыл умсулҕана» олобурбут ньыманан толорууга – 20, «Олонхо олобо» театризованнай туруорууга – 9 үлэ. Сыллата кыттааччы ахсаана эбиллэн иһэрэ бэлиэтэнэр.

Түмүккэ кэккэ сыһыналаах өрүттэргэ манньыгы бэлиэтээн этэбит:

1. Күрэххэ сорох үлэлэр олус кылгастар, мунутаан 2-5 мүнүүтэнэн мунурдаммыт үлэлэр бааллар. Олонхо ис хоһоонун арийыы итинник кылгас бириэмэ иһигэр кыаллыбат.
2. Балаһыанһаа киирбит сүрүн ирдэбиллинэн, видеоһа оһолор толоруулар тохтоло суох уһуллубут буолуохтааһа, монтаж көнүлүммэт диэннэ сорох үлэлэргэ тутуспатахтар, маны инникитин учуоттаналара наада.
3. Куонкуруска кыттар танас-сап, атах танаһа барыта учуоттанара ирдэнэр.
4. Сорох толорууларга видеоустуу хаачыстыбата мөлтөбө бэлиэтэннэ.
5. Олонхону, тиэкиһи улахан киһи буолбакка, оһо толоро ирдэнэр.

Ураты өрүттэри бэлиэтэһин:

1. Олонхо ырыатын-тойугун киллэри бириддилен үлэлэргэ олус хаачыстыбалахтык киирбитэ биһирэнэр.
2. Үтүө өрүтүнэн кыттааччылар, бөлөхтөр үгүстэрэ танастара, декорациялар тупсаһайдык оһолулубуттарын, тыас-уус, муусука көмөтүн табатык туһаныны бэлиэтэтибит.
3. Быйылгы сыл Россияһа норуоттар култуурунай нэһилиэстибэлэрин сылыгар сөп түбэһиннэрэн, икки уһуаантан (Өлүөхүмэ к., Нам с.) нуучча тыллаах бөлөх оһолоругар олонхону үөрэтэн, күрэххэ кыттыны ылбыттарын биһирэтибит.
4. Төрдүс төгүлүн ытыллар күрэххэ дьаныһан туран ситиһилээхтик кыттар уһуааннары, салайааччылары бэлиэтир тоһоостоох, ол курдук, Хатаһааһы «Кэрэчээнэ» оһону сайынналар киинтэн «Сулусчаан» фольклорнай бөлөх (сал. Старкова В.Н.), Соморсуннааһы «Чэчир» ОСК муусукаһа салайааччыта, олонхоһо (уһуааччы Владимирова Е.Н.), Мэнэ-Хангалас улууһа Төнгүлү сэл «Олимпионик» ОСК (Сидорова М. И.), Чурапчы улуһуттан Хатылытааһы «Ньургунун» ОСК, Чурапчытааһы «Туллукчаан» ОСК (Захарова И.Д.) буолаллар.

Олоһурбут ньыманан толорууга элбэх үлэ киирбитинэн, толоруу хаачыстыбата ыйылыбыт ирдэбиллэринэн сыаналаһын баала эриэ-дэһи буоланнар, урукку сылларга анаммыт Анал ааттар хааллылар. Олонхоттон быһа тардан театризованнай туруоруу көрүнэр үлэ элбэһинэн бастын оруолу толорооччу диэн анал ааттар (уол, кыыс) ааттаннылар.

«Уран тыл умсуһана» олоһурбут ньыманан толорууга

I степеннээх Лауреат - «Кулунчук» бөлөх, П.Ядрихинскай «Дьырыбына Дьырылыатта уонна Тойон Дьөлүүт» олонхоттон быһа тардыы. Хатаһааһы «Кэрэчээнэ» ОСК 5-6 саастаахтар. Хатас, Дьокуускай к. Салайааччылар: Старкова Вера Никитична, Николаева Гюльнара Ивановна, Егорова Надежда Васильевна.

II степеннээх Лауреат - «Туску» этно-бөлөх, Көһөһө Бүөтүр «Күөнэ Көбөччөр аттаах күүстээх-уохтаах Күн Күндүлү бухатыыр», Чурапчы улууһа, Чурапчы сэл. «Туллукчаан» уһуаан 6-7 саастаахтар. Салайааччы: Захарова Ирина Дмитриевна.

III степеннээх Лауреат - «Туллукчаан» бөлөх Ю.Борисов «Көмүскэс санаалаах күн айыы киһитэ Кэскил бухатыыр» бсаастаахтар, Соморсуннааһы «Чэчир» ОСК, Амма улууһа. . Салайааччылар: Владимирова Евдокия Николаевна, Емельянова Мария Лаврентьевна.

I степеннээх Дипломант – «Кустук» бөлөх С. Черноградскай «Ойор-тэбэр аттаах Оһо Бочоох Бухатыыр». Хатаһааһы «Кэрэчээнэ» ОСК 5-6 саастаахтар. Салайааччылар: Старкова Вера Никитична, Максимова Марта Михайловна, Афанасьева Ирина Семеновна.

II степеннээх Дипломант - «Ыллыкчаан» фольклорнай бөлөх, Петр Решетников Күөнэ көбөччөр аттаах күүстээх-уохтаах Күн Күндүлү. 5-6 саастаахтар, Төхтүрдээһи «Мичил» оһону сайынналар киин, Мэнэ-Хангалас, Төхтүр бөһүөлэгэ. Салайааччы: Верховцева Айталига Николаевна.

III степеннээх Дипломант - «Чобуо» фольклорнай ансаамбыл, Н.Л. Игнатьев-Билгэ «Кэхтэри билбэтэх Уолан Эрилик», 6-7 саастаахтар. Мэнгэ-Хангалас улууһа Төнгүлү сэл «Олимпионик» ОСК. Салайааччы: Сидорова Марфа Ивановна.

«Олонхо олоҕо» - театриализованнай туруорууга

I степеннээх Лауреат - «Баһырҕастаах аттаах Баабый Баатыр» олонхоттон быһа тардыы. Ю.Борисов. «Уруйэчээн» фольклорнай бөлөх, 4-7 саастаахтар. «Дуораанчык» уһууаан, Өнньүөс нэһилиэгэ, Амма улууһа. Салайааччылар: Мартынова Туяра Захаровна, Пахомова Ефросинья Александровна, Мартынова Галина Кимовна.

II степеннээх Лауреат - «Эрчимэн Бэргэн» С. Васильев. «Чуораанчык» бөлөх (нууччалы тыллаах бөлөх), МБДОУ ЦРР д/с №27 «Лесовичок» Олекминский район г. Олекминск. Салайааччылар: Рыбникова Мария Васильевна-педагог дополнительного образования по якутскому языку, Нектегяева Анна Климовна – музыкальный руководитель, Сафонова Галина Владимировна, Филиппова Ая Владимировна – воспитатели.

III степеннээх Лауреат - «Модун Эр Соҕотох» В. Каратаев, «Үрдэл» бөлөх 6-7 саас. Нам улууһа, Нам сэл. «Сулусчаан» ОСК. Салайааччылар: Стручкова Ю.Ю., Федорова Е.И., Протопопова М.Н., Дьячковская Е.П.

I степеннээх Дипломант - «Дьырыбына Дьырылыатта убайын быһыһы» быһа тардыы П.П. Ядрихинской-Бэдьээлэ. «Ымыычаан» бөлөх 5-6 сааст. Нам улууһа, Нам сэл. «Сулусчаан» ОСК. Салайааччылар: Стручкова Ю.Ю., Федорова Е.И., Олесова Н.Ф., Аргунова М.А.

II степеннээх Дипломант - «Тимир куйахтаах Дьурантай бухатыр» А.Федоров. Таатта улуһун Э.К. Пекарской аатынан Игидэй орто оскуолатын улахан бөлөҕө. Салайааччылар: Быгынанова Лена Андреевна, Ермолаева Матрена Васильевна.

III степеннээх Дипломант - «Орто дойдун олохтооҕо Ордьоот оҕонньор» Р. Кулаковской, «Родничок» бөлөх, 5-7 сааст. (нууччалы тыллаах бөлөх). Нам улууһа, Нам сэл. «Сулусчаан» ОСК. Салайааччылар: Стручкова Ю.Ю., Федорова Е.И., Скрыбина Л.С., Ядреева В.Г.

Анал ааттар

1. «Чобуо олонхоһут» анал аат – Соловьев Айтал, 7 саастаах. «Туску» этно-бөлөх, Чурапчы улууһа, Чурапчы сэл. «Туллукчаан» уһууаан 6-7 саастаахтар. Салайааччы: Захарова Ирина Дмитриевна.

2. «Хомоҕой тыллаах олонхоһут» анал аат – Мордовской Эльдар, 6 саастаах. Собакин С. И.-Сэмэтэй «Оҕо Ньургун» олонхотуттан быһа тардан толоруу. «Мичээр» бөлөх. Тыраһатааҕы орто оскуола уһууаана, Кыйы с. Таатта улууһа. Салайааччылар: Огонерова Гея Сергеевна, Попова Дария Васильевна.

3. «Бастын олонхо тойугун толорооччулар» анал аат - «Туллукчаан» бөлөх, 6 саастаахтар Соморсуннааҕы «Чэчир» ОСК, Амма улууһа. Салайааччылар: Владимировна Евдокия Николаевна, Емельянова Мария Лаврентьевна.

4. «Дорҕоон тойуктаах толоруу» анал аат - «Ыллыкчаан» фольклорнай бөлөх, 5-6 саастаахтар Төхтүрдээҕи «Мичил» оҕону сайыннарар киин, Мэнгэ-Хангалас, Төхтүр бөһүөлэгэ. Салайааччы: Верховцева Айталига Николаевна

5. «Кэскиллээх толорооччулар» анал аат - «Күлүмчээнэ» бөлөх 4-5 саастаахтар, “Дьулуруйар Ньургун Боотур” олонхоттон быһа тардыы П. Ойуунускай. Чурапчы улууһа, Харбала с. «Ньургунун» ОСК. Салайааччылар: Попова Роза Михайловна, Кривошапкина Мария Васильевна, Чемезова Светлана Гаврильевна.

6. «Удьуор утумун туттааччылар» анал аат – “Мичээр” бөлөх. 6-7 саастаахтар. Собакин С. И.- Сэмэтэй «Оҕо Ньургун» олонхотуттан быһа тардан толоруу. Тыраһатааҕы орто оскуола уһууаана, Кыйы с. Таатта улууһа. Салайааччылар: Огонерова Гея Сергеевна, Попова Дария Васильевна.

7. «Түөлбэ олонхотун үйэтитээччилэр» анал аат - «Эрэкэ-Дьэрэкэ» фольклорнай бөлөх, 5-6 саастаахтар. В.П. Филиппов-Амырыскай «Үөмэстэй Бэргэн». «Мичээр» ОСК Бөтүгүн нэһ. Амма

улууһа. Салайааччылар: Жиркова Вера Саввична, Солдатова Саргылана Спартаковна, Никитина Елена Спиридоновна.

8. «Сэһэн сүннүүн тутуһан толорооччулар» анал аат - “Созвездие” бөлөх К. Оросин “Дьулуруйар Ньургун Боотур”. “Мүрүчээнэ” уһуяан Борогон с.Уус Алдан улууһа. Салайааччылар: Гоголева Мария Ильинична, Парникова Пелагея Егоровна.

9. «Ситимнээх олонхо» анал аат - “Кустук” бөлөх 5-6 саастаахтар С. Черноградская «Ойор-тэбэр аттаах Оҕо Бочоох Бухатыыр». Хатастааҕы “Кэрэчээнэ” ОСК Салайааччылар: Старкова Вера Никитична, Максимова Марта Михайловна, Афанасьева Ирина Семеновна.

10. «Олонхоҕо холонуу» анал аат - «Уолан» фольклорнай бөлөх, 5-6 саастаахтар. И.Тимофеев-Теплоухов «Кулун Куллустуур». «Кэскил» уһуяан, Алтан нэһилиэгэ, Амма улууһа. Салайааччылар: Баянакова Мария Петровна, Васильева Антонида Кузьминична.

11. «Бастын оруолу толорооччу уол оҕо» Арсан Дуолай - Сайаан Кривошапкин, 7 саастаах. «Тимир куйахтаах Дьурантай бухатыыр» А.Федоров. Таатта улууһун Э.К. Пекарская аатынан Игидэй орто оскуолатын улахан бөлөҕө. Салайааччылар: Быгынанова Лена Андреевна, Ермолаева Матрена Васильевна.

12. «Бастын оруолу толорооччу кыыс оҕо» Уот Уһутаакы - Ефимова Дарьяна, 6 саастаах. “Дьулуруйар Ньургун Боотур”, П.А.Ойуунускай. “Күндүмэн” оҕо түмсүүтэ, №13 “Кустук” уһуяан Кэбээйи бөһ., Кэбээйи улууһа. Салайааччылар: Максимова Татьяна Давыдовна, Кобякова Анна Петровна.

КЫЛААН БИРИИС - «Чуор-Чобуо» фольклорнай бөлөх, Таатта улууһун Чөркөөхтөөбү ОСК «Аленушка» уһуяан, П.Е.Решетников «Күүстээх уохтаах Күн Күндүлү бухатыыр». Салайааччы: Винокурова Сардаана Алексеевна.

«Бастын салайааччы» анал аат – Винокурова Сардаана Алексеевна, «Чуор-Чобуо» фольклорнай бөлөх «Аленушка» ОСК Чөркөөх с., Таатта улууһа.

Кытты иһин туоһу сурук:

1. «Ымыычаан» бөлөх, г. Якутск, МБДОУ ЦРР Детский сад №21 «Кэнчээри», Семенова Людмила Григорьевна, Вырдылина Любовь Николаевна.

2. «Чуораанчык» уһуяан, Мэнэ-Хангалас улууһа, Майа сэл. “Дьулуруйар Ньургун Боотур” олонхоттон быһа тардыы П. Ойуунускай. Бережнева Лена Афанасьевна, Шарина Александра Семеновна.

3. «Сулусчаан» бөлөх, 6 саастаахтар, «Эрэйдээх-буруйдаах Эр соҕотох». МБДОУ Д/с «Күнчээн» г. Якутск. Гаврильева Оксана Дмитриевна, Алексеева Анна Михайловна.

4. «Кустукчаан» 5 саастаахтар. П.Решетников «Күөнэ көһөччөр аттаах күүстээх-уохтаах Күн Күндүлү бухатыыр» Соморсуннааҕы «Чэчир» ОСК. Владимирова Е.Н., иитээччи Фёдорова А.А.

5. «Кэскилээнэ», 5-6 саастаахтар. «Батастаан Баатыр», Сергей Васильев – Кыыл уола. Табагинский детский сад «Кэскил», Мегино – Кангаласский улус. Салайааччы - Баянакова Лидия Петровна.

6. Күн бытархайа» бөлөх, 5-6 саастаахтар. С. Васильев «Эрчимэн Бэргэн». Нам улууһа, Партизан сэл. «Кустук» уһуяан. Мордосова Саргылана Ивановна, Григорьева Ульяна Семеновна.

7. “Чөмчүүк” бөлөх, 5-7 саастаахтар. «Көмүскэс санаалаах Күн Айыы киһитэ Кэскил бухатыыр» Борисов Ю.П. олонхотуттан быһа тардыы. “Чуораанчык” уһуяан, Амма улууһа, Эмис нэһилиэгэ. Константинова Н.В., Ноговицына И.И., Ларионова Е.И.

8. "Сир симэхтэрэ" МАДОУ "Майинский ЦРР- дс сад "Кэнчээри""Ньургун Боотурдар" олонхогуттар бөлөхтөрө. Иванова Луиза Борисовна, Аввакумова Сардана Алексеевна, Лыткина Анна Геннадиевна.

9. "Күндүмэн" оҕо түмсүүтэ 5-6 саастаахтар. "Дьулуруйар Ньургун Боотур", П.А.Ойуунускай №13 "Кустук" уһуяан Кэбээйи бөһ., Кэбээйи улууһа. Максимова Татьяна Давыдовна, Кобякова Анна Петровна.

10. «Модун Эр Соҕотох». МБ оскуолага кириэн иннинээби саастаах оҕону сайыннарар киин-оҕо тэрилтэтэ «Сырдыкчаана», Томпо оройуона, Кириэс-Халдыайы сэл. Сал. Николаева А.А.

11. «Саһарба» бөлөх, 4-6 саастаахтар С. Васильев Эрчимэн Бэргэн. Мэнэ-Ханалас улууһа, Аранас нэһ. Тарат «Сулусчаана» уһуяан. Салайааччы Соловьева Анна Аксентьевна.

Боротокуолу толордо: Тихонова Л.А. "Чуораанчык" уһуяан сүрүннүүр иитээччитэ

Амма улууһа, Эмис нэһилиэгэ.